

Истраживач-приправник Маша Марковић, ма

Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд

ЗАШТИТА ПРАВА НА СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ*

Право на суђење у разумном року, као саставни део права на правично суђење и доказ функционисања правне државе, без обзира на напредност правног система, захтева стално преиспитивање и проналажење делотворних правних средстава за његову заштиту. Стога, у раду аутор анализира правни оквир, те указује на конвенцијске, уставне и законске гаранције права на суђење у разумном року у кривичним поступцима у српском правном систему. После представљања различитих правних режима заштите овог права у Републици Србији, посебна пажња усмерена је на тумачење и анализу примене одредби Закона о заштити права на суђење у разумном року, с обзиром на то да је реч о посебном закону чији је циљ свеобухватно регулисање наведене материје. Стога, узимајући у обзир временски оквир од скоро две деценије рада на обезбеђењу услова за суђење у разумном року, циљ овог рада је утврђивање да ли данас Република Србија, прописивањем и применом различитих нормативних решења, првенствено садржаних у Закону о заштити права на суђење у разумном року, уз постојеће смернице и праксу ЕСЈП, пружа адекватнији одговор у погледу заштите права на суђење у разумном року.

Кључне речи: Трајање кривичног поступка; Право на суђење у разумном року; Европски суд за људска права; Закон о заштити права на суђење у разумном року; Делотворна правна средства.

Маша Марковић, masa.markovic@yahoo.com.

* Овај рад представља измењени део приступног рада, одбрањеног на првој години докторских студија у академској 2023/2024. години на Правном факултету Универзитета у Београду.

1. УВОД

Право на суђење у разумном року део је ширег права, права на правично суђење, и заснован је на максими да закаснела правда представља изигравање, односно ускраћивање правде. Стога, поред општег интереса остваривања правне сигурности, постоји и интерес лица да судски поступак буде што пре окончан. Ипак, у кривичном поступку је могуће да окривљени има супротан интерес – да одуговлачењем поступка доведе до застарелости кривичног гоњења, те тиме избегне осуду и изрицање кривичних санкција које из ње произлазе.¹ Самим тим, независно од заштите материјалног права која представља предмет конкретног кривичног поступка, неопходно је омогућити и примену различитих институционалних механизма који обезбеђују заштиту права на суђење у разумном року.

Да би национални правни систем пружио адекватан одговор у предметној области, потребно је изабрати најделотворнији модел заштите, проверити његов домаћај у пракси, те после одређеног периода примене изабраног модела и након упућених препорука Европског суда за људска права (у даљем тексту: ЕСЉП) садржаних у пресудама по представкама поводом повреде права на суђење у разумном року, кориговати уочене недостатке и омогућити усвајање нових решења.² Аутор, након дефинисања појма права на суђење у разумном року у оквирима међународног и националног правног система, те проучавања инструмената заштите права на суђење у разумном року у српском праву, нуди предлоге *de lege ferenda* ради унапређења ефикасности кривичног поступка и повећања нивоа правне сигурности у српски правосудни систем као целину.

2. ПРАВО НА СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ ИЗМЕЂУ ЕВРОПСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ ЗА ЗАШТИТУ ЉУДСКИХ ПРАВА И ОСНОВНИХ СЛОБОДА И УСТАВА РС

Право на суђење у разумном року регулисано је различитим међународним, регионалним и националним инструментима.³ Ипак,

¹ В. Бајовић, „Поједностављење форме поступања у кривичним стварима и суђење у разумном року“, *Суђење у разумном року и други кривичноправни инструменти адекватности државне реакције на криминалитет* (ур. С. Бејатовић, З. Стојановић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Intermex, Београд 2015, 405.

² С. Царић, *Право на суђење у разумном року*, Службени гласник, Београд 2015, 34.

³ За више вид. М. Ђукић, „Усклађеност националних са међународним стандардима у домену права на правично суђење са освртом на суђење у разумном року (кривичноправни аспект)“, *Људска права између идеала и изазова садашњости* (ур. М. Крвавац), Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица 2016, 546–550.

највећи значај има Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: Конвенција, ЕКЉП),⁴ као међународни акт којим је, први пут у XX веку, уведена временска димензија у судске поступке, кроз гаранцију благовремености суђења.⁵ У чл. 6 ст. 1 ЕКЉП прописано је да само окривљени представља титулара права на суђење у разумном року у кривичном поступку, с обзиром на то да је у средишту пажње кривичног права.⁶ У случају оштећеног, пракса указује да све зависи од улоге коју остварује при иницирању покретања кривичног поступка, односно заступању оптужбе.⁷

Потом, имајући у виду да у самом тексту Конвенције није прецизиран појам „разумног рока“, те да је реч о правном стандарду, кроз праксу ЕСЉП установљени су критеријуми које је потребно узети у обзир приликом процене да ли се дужина трајања поступка у конкретном случају може подвести под разумни рок. Прву групу таквих критеријума чине они који се односе на природу предметног спора, односно на сложеност правних и фактичких питања конкретног случаја и на значај предмета спора за подносиоца представке, док у другу групу спадају критеријуми који су у вези са понашањем учесника предметног спора, а коју чине поступање подносиоца представке и судских и административних органа државе која је тужена.⁸

Ипак, да би се још прецизније одредио појам „разумног рока“, потребно је утврдити значење појма „кривичне оптужбе“, што ЕСЉП чини у складу са класификацијом норме којом је прописано кривично

⁴ Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (*European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*), постала је део српског правног система доношењем Закона о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода са додатним протоколима, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/03, 5/05 и 7/05 – исправка; *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/10.

⁵ Б. Бановић, Г. П. Илић, „Улога Уставног суда у остваривању права на суђење у разумном року“, *Суђење у разумном року и други кривичноправни инструменти адекватности државне реакције на криминалитет* (ур. С. Бејатовић, З. Стојановић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Intermex, Београд 2015, 370.

⁶ W. Gropp, *Strafrecht – Allgemeiner Teil*, Springer Lehrbuch, Berlin 2005, 13.

⁷ Тако, без значаја је да ли је кривични поступак покренут подношењем захтева јавног тужиоца или оштећеног у случају када оштећени истиче имовинскоправни захтев услед претрпљене штете као последице кривичног дела, а са циљем надокнаде (не)материјалне штете причињене његовим извршењем. Вид. М. Колаковић-Бојовић, *Окончање кривичног поступка у разумном року – докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2016, 41–42.

⁸ С. Царић, „Право на суђење у разумном року у кривичним стварима: ставови Европског суда за људска права“, *Главни претрес и суђење у разумном року – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* (ур. С. Бејатовић, И. Јовановић), Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд 2015, 39.

дело у националном правном систему, природом дела које је инкриминисано, као и врстом и тежином казне.⁹ Самим тим, примарни критеријум заснован је на класификацији норме којом је одређено понашање инкриминисано као кривично дело у домаћем законодавству,¹⁰ док се друга два критеријума примењују кумулативно, односно супсидијарно у односу на први.¹¹ Даље, неопходно је одредити и тренутак почетка кривичног поступка и тренутак његовог окончања, како би се утврдило да ли кривични поступак неразумно дуго траје, односно да ли је благовремено окончан. Самим тим, у погледу почетка кривичног поступка, постоје схватања да је реч о моменту изјашњавања суда о поднетој оптужби или о моменту подношења одговарајућег оптужног акта, док је у случају завршетка кривичног поступка углавном реч о тренутку када је судска одлука којом се окончава поступак постала правноснажна.¹²

Реч је о Конвенцији која је ратификована од стране наше државе, те применом одредаба о хијерархији извора права садржаних у Уставу Републике Србије¹³ (у даљем тексту: Устав) део је националног правног система, што значи да се непосредно примењује, заједно са осталим одредбама српског законодавства. Дакле, закључује се да би, без обзира да ли уставне одредбе директно уређују право на суђење у разумном року, оно могло бити примењено као конвенцијско.¹⁴ Ипак, и Устав од свог доношења у чл. 32 ст. 1 прокламује заштиту права на правично суђење, те самим тим и заштиту права на правично суђење, прописујући право свакога да се о „његовим правима и обавезама, основаности сумње која је била разлог за покретање поступка, као и о оптужбама против њега“, јавно расправи и одлучи правично и у разумном року, док у чл. 33 ст. 6 дефинише право на суђење без одуго-

⁹ European Court of Human Rights, *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial (criminal limb)*, Council of Europe, Strasbourg 2007, 10–11. Вид. и *Engel and Others v. Netherlands*, No. 5100/71, 5101/71, 5354/72, 5370/72, пресуда од 8. јуна 1976. године, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479>, 13. март 2024.

¹⁰ F. Edel, *The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human rights*, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2007, 11.

¹¹ И. Роагна, *Право на суђење у разумном року – приручник за примену члана 6 (1) Европске конвенције о људским правима*, Савет Европе, Стразбур 2018, 17.

¹² М. Колаковић-Бојовић, „Кривични поступак у светлу права на суђење у разумном року“, *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања* (ур. Ђ. Игњатовић), IV део, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2010, 310, наведено према: М. Шкулић, *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009, 317.

¹³ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006, 16/2022.

¹⁴ М. Колаковић-Бојовић, „Life imprisonment and parole in Serbia – (UN) intentionally missed opportunity“, *Journal of Criminology and Criminal Law* 1/2021, 97.

влачења у кривичним поступцима. Самим тим, потребно је да се титуларима права на суђење у разумном року пружи заштита у Републици Србији, имајући у виду право титулара на делотворни правни лек на националном нивоу у смислу чл. 13 Конвенције, а што чл. 36 ст. 2 Устава и потврђује.¹⁵ Циљ је био да се, након што се начин остваривања заштите права на суђење у разумном року даље конкретизује кроз законске норме, тиме створи и модел заштите који ће у пракси обезбедити доступност и ефикасност правних средстава, те њихову примену на националном нивоу, без потребе покретања механизма ЕСЈП као крајњег средства.

3. ЗАШТИТА ПРАВА НА СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У СРПСКОМ ПРАВНОМ СИСТЕМУ

Поред тога што право на суђење у разумном року представља уставну гаранцију, Законик о кривичном поступку (у даљем тексту: ЗКП)¹⁶ сврстава ово право у основне постулате кривичног поступка. Стога, у чл. 14 ст. 1 ЗКП изричито се прописује дужност суда да кривични поступак спроведе без одуговлачења, док се у наредном ставу наглашава нарочита хитност у поступању када се окривљени налази у притвору. Уз то, законодавац је у чл. 374 ЗКП дефинисао и мере за спречавање одуговлачења поступка,¹⁷ док су споредни правни извори који чине систем кривичнопроцесног законодавства отишли корак даље, прописујући примену различитих превентивних, али и компензаторних правних средстава заштите права на суђење у разумном року. У том смислу је значајно прво испитати развој овог права и његово разумевање у српском законодавству, пре доношења Закона о

¹⁵ Правни лек, према пракси ЕСЈП, сматра се делотворним ако се њиме може спречити кршење права, односно омогућити престанак континуираног трајања кршења права или се могу отклонити последице кршења права које су претходно утврђене. Вид. *Kudla v. Poland*, No. 30210/96, пресуда од 26. октобра 2010. године, <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58920>, 21. март 2024.

¹⁶ Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

¹⁷ Судско веће изрећи ће опомену субјектима кривичног поступка који предузимају радње које за циљ имају одуговлачење поступка. Тако, сходно чл. 374 ЗКП, када јавни тужилац или његов заменик одуговлаче поступак, председник већа има обавезу да о њиховом неблагоприятном поступању обавести надлежног јавног тужиоца и Државно веће тужилаца (сада: Високи савет тужилаштва), а након тога и суд о предузетим мерама. Уколико адвокат својим (не)чињењем одуговлачи поступак, прописана је обавеза председника већа да о опомену која је изречена адвокату обавести надлежну адвокатску комору, уз обавезу обавештавања суда о предузетим мерама.

заштити права на суђење у разумном року, како би се затим анализирало стање након усвајања поменутог закона.

3.1. Период пре ступања на снагу Закона о заштити права на суђење у разумном року

Прво правно средство којим је омогућена заштита права на суђење у разумном року у српском правном систему је уставна жалба. Устав у чл. 170 прокламује да се уставна жалба може изјавити уколико су појединцу повређена или ускраћена људска или мањинска права и слободе зајемчене Уставом, а том приликом су правна средства за њихову заштиту или исцрпљена или уопште нису прописана. Међутим, у чл. 82 ст. 2 Закона о Уставном суду¹⁸ законодавац је прописао могућност изјављивања уставне жалбе и у ситуацији када нису исцрпљена сва предвиђена правна средства, али је подносиоцу жалбе повређено право на суђење у разумном року.¹⁹ То указује да је законодавац, са циљем појачане заштите права на суђење у разумном року, предвидео изузетак од начела супсидијарности уставне жалбе.²⁰

Развој заштите права на суђење у разумном року у домаћем правном систему је на основу наведених аката и њихове практичне примене омогућио да прва одлука Уставног суда у поступку по уставној жалби због повреде права на суђење у разумном року буде донета већ 2008. године.²¹ Уз то, у пресуди *Винчић и други против Србије*, ЕСЉП утврђује да уставну жалбу треба сматрати делотворним правним средством у српском правном систему.²² Ипак, узимајући у обзир преоптерећеност Уставног суда уставним жалбама, односно немогућност поштовања разумног рока поступања по уставној жалби у најве-

¹⁸ Закон о Уставном суду, *Службени гласник РС*, бр. 109/2007, 99/2011, 18/2013 – одлука УС, 103/2015, 40/2015 – др. закон, 10/2023 и 92/2023. Наведени став законске одредбе престао је да важи 1. јануара 2016. године, када је Закон о заштити права на суђење у разумном року ступио на снагу.

¹⁹ Ипак, у чл. 82, ст. 2 Закона о изменама и допунама Закона о Уставном суду из 2011. године законодавац је прописао да се уставна жалба, изузетно, може изјавити и ако нису исцрпљена правна средства, а када је повреда права на суђење у разумном року учињена у „стечајним и извршним поступцима који се воде ради намирања признатих или утврђених потраживања у којима је стечајни, односно извршни дужник предузеће са већинским друштвеним или државним капиталом“.

²⁰ Р. Марковић, „Уставни суд у Уставу Републике Србије од 2006. године“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2007, 36–37.

²¹ М. Салма, „Суђење у разумном року – Правна средства којима се штити право на суђење у разумном року“, *Зборник Правног факултета у Новом Саду* 3/2015, 1003.

²² *Vinčić and others v. Serbia*, No. 44698/06 *et al.*, пресуда од 01. децембра 2009. године, став 51, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95959>, 5. април 2024.

ћем броју случајева, уз неуједначену судску праксу и друге надлежности Уставног суда, поставило се питање потребе иницирања нових правних решења у погледу заштите права на суђење у разумном року.²³

С обзиром на наведено, Закон о изменама и допунама Закона о уређењу судова из 2013. године²⁴ прописао је употребу новог правног средства за заштиту права на суђење у разумном року. Реч је о захтеву за заштиту права на суђење у разумном року, уз предвиђено поступање судова опште надлежности. То је учињено тако што су унети нови чланови (8а, 8б и 8в), којима су регулисани заштита права на суђење у разумном року, одлука по захтеву за заштиту права на суђење у разумном року и сходна примена Закона о ванпарничном поступку.²⁵ Према овим новелираним одредбама, била је дата могућност да се непосредно вишем суду поднесе захтев за заштиту права на суђење у разумном року, као и да се захтева накнада за повреду тог права. При том, иако је била прописана хитност одлучивања о наведеном захтеву, реч је о декларативној одредби услед непостојања рока у којем је суд имао обавезу да одлучи о истом. Даље, поступајући по захтеву странке, непосредно виши суд, уколико би утврдио да је захтев оправдан, имао је могућност да дефинише рок за окончање поступка у којем је учињена повреда права на суђење у разумном року, као и да том приликом одреди износ примерене накнаде.

Применом ове законске одредбе, постојала је могућност угрожавања начела правичног суђења, с обзиром на то да се о примереној накнади за повреду права на суђење, односно накнади (не)материјалне штете одлучивало унапред, пре окончања првобитно покренутог поступка, што се могло сматрати врстом новчане казне, чиме се стварао додатни притисак на рад поступајућег судије нижег суда.²⁶

Ипак, највећим недостатком Закона о уређењу судова и новелираних одредби сматрао се изостанак прецизних критеријума за оцену трајања суђења у разумном року. Постојање правне празнине у одређеној мери отклоњено је непосредном применом релевантних крите-

²³ Б. Станковић, „Заштита права на суђење у разумном року у кривичним поступцима“, *Идентитетски преображај Србије* (ур. Н. Кршљанин), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2017, 337.

²⁴ Закон о изменама и допунама Закона о уређењу судова, *Службени гласник РС*, бр. 101/2013.

²⁵ Наведени чланови престали су да важе након ступања на снагу Закона о заштити права на суђење у разумном року 1. јануара 2016. године, те нису део ни актуелног Закона о уређењу судова, *Службени гласник РС*, бр. 10/2023.

²⁶ М. Колаковић-Бојовић, (2016), 111.

ријума из дотадашње праксе ЕСЈП и Уставног суда.²⁷ Такође, учача се и да су били изостављени и прописивање права и дужности субјекта поступка заштите права на суђење у разумном року, фаза одлучивања о захтеву за заштиту тог права и слично.²⁸

Значајно је споменути и домаћај тадашњег Закона о судијама²⁹ у погледу заштите права на суђење у разумном року, узимајући у обзир идеју о временском ограничавању поступка. У том смислу, чл. 28 Закона прописивао је обавезу поступајућег судије да председника суда информисе о сваком првостепеном судском поступку који траје дуже од једне године, а потом и да га на свака три месеца обавештава о његовом даљем трајању, односно окончању. Притом, у истом члану, прописана је и обавеза председника суда да обавештава председника непосредно вишег суда о поступку који није добио свој епилог у року од две године и разложима који су то онемогућили. У случају покретања поступка по правном леку, обавеза поступајућег судије била је да обавештава председника суда после два месеца, те након тога на сваких 30 дана. Уз то, председник суда је имао обавезу да председника Врховног суда обавештава о другостепеним поступцима који би били окончани у року од једне године. Главни недостатак ових одредби састојао се у томе што непоштовање наведених временских ограничења не може бити процесно санкционисано, јер не представља битне повреде одредаба кривичног поступка.³⁰

Одредба која је остала непромењена односи се на ситуацију која је прописана чл. 6 некадашњег Закона о судијама, односно чл. 7 новог Закона о судијама из 2023. који је донет након уставних измена из 2022. године.³¹ Стога, ови чланови закона указују да Република Србија може захтевати накнаду штете од судије који је намерно у току судског поступка кршио људска права и основне слободе и донео пресуду засновану на таквом кршењу или је доношење пресуде изостало услед његовог непоштовања права на суђење у разумном року. Неопходно је да такво поступање судије буде утврђено одлуком Уставног суда, ЕСЈП или неког другог међународног суда. Ипак,

²⁷ М. Ђукић, 557.

²⁸ В. Вујић-Јевтић, „Заштита права на суђење у разумном року“, *Правни живот* 11/2015, 687.

²⁹ Закон о судијама, *Службени гласник РС*, бр. 116/2008, 58/2009 – одлука УС, 104/2009, 101/2010, 8/2012 – одлука УС, 121/2012, 124/2012 – одлука УС, 101/2013, 111/2014 – одлука УС, 117/2014, 40/2015, 63/2015 – одлука УС, 106/2015, 63/2016 – УС, 47/2017 и 76/2021.

³⁰ М. Бећировић-Алић, *Суђење у разумном року – докторска дисертација*, Депарتمان за правне науке интернационалног Универзитета у Новом Саду, Нови Пазар 2018, 77.

³¹ Закон о судијама, *Службени гласник РС*, бр. 10/2023.

Венецијанска комисија³² је, сагласно ЕСЉП, заузела став да не постоји одговорност поступајућег судије, већ државе, што је било противно одредби чл. 6 Закона о судијама, као и одредбама *Magna Carta*-е судија,³³ Европске повеље о закону за судије,³⁴ Препоруке CM/Rec (2010)³⁵ и Мишљења бр. 3 Консултативног већа европских судија,³⁶ са којима је овај члан Закона у потпуности усклађен.³⁷

Неопходно је скренути пажњу и на примену непромењених одредби Закона о судијама о дисциплинској одговорности судија за прекршаје³⁸ чије извршење представља повреду права на суђење у разумном року. Реч је о дисциплинским прекршајима попут неоправданог одуговлачења поступка, неоправданог незаказивања рочишта, неоправданог кашњења у изради одлука, неоправданог необавештавања председника суда о предмету који је још увек у раду и слично. Циљ је да се укаже на постојање различитих механизма заштите права на суђење у разумном року, без угрожавања институционалне и појединачне независности судија.

3.2. Заштита права на суђење у разумном року у позитивном праву

Потреба за усклађивањем нашег законодавства са европским тековинама, неуједначена судска пракса у предметној материји, као и константан пораст поднетих представки пред ЕСЉП, представљали су индикаторе који су указивали на неопходност доношења посебног закона којим се детаљно уређује предметна материја.³⁹ Стога, Зако-

³² European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), Opinion on Draft amendments to Laws on the Judiciary of Serbia, CDL-AD (2013)05, 8-9 March 2013.

³³ The Magna Carta of the Consultative Council of European Judges, 2010, чл. 22.

³⁴ European Charter on the statute for judges, 1998, чл. 5 ст. 2.

³⁵ Recommendation CM/Rec of the Committee of Ministers to member states on independence, efficiency and responsibility of judges, 2010, чл. 66–67.

³⁶ Opinion of the Consultative Council of European Judges (2001)03 on the principles and rules governing judges, professional conduct, in particular ethics, incompatible behavior and impartiality, 2001, чл. 76 ст. 3.

³⁷ М. Колаковић-Бојовић, (2016), 111.

³⁸ Примена одредби овог Закона операционализује се применом Правилника о поступку за утврђивање дисциплинске одговорности судија и председника судова, *Службени гласник РС*, бр. 24/2024.

³⁹ Саопштење REC (2010) 3 Одбора министара држава чланица Савета Европе о делотворним правним средствима за предуго трајање поступака од 24. фебруара 2010. године (Recommendation CM/Rec(2010)3 of the Committee of Ministers to member states on effective remedies for excessive length of proceedings), у тач. 31 садржан је став да „посебни закони којима се на општи и апстрактан начин уређују правна средства, нарочито обештећење, имају предност, јер су јасни, прегледни и доступни јавности и

ном о заштити права на суђење у разумном року,⁴⁰ су у основним одредбама прописани предмет и сврха закона, дефинисани су титулари права на суђење у разумном року, прописана су правна средства заштите тог права и предвиђена су мерила за оцену трајања суђења у разумном року. С друге стране, у прелазним одредбама прописан је однос овог закона и закона који су се примењивали у овој материји пре његовог ступања на снагу, односно пре 1. јануара 2016. године.

Сврха наведеног Закона дефинисана је у чл. 1 који предвиђа судску заштиту права на суђење у разумном року ради предупређивања повреде тог права. Притом, законодавац у наредном ставу наглашава да се заштита права на суђење у разумном року односи и на фазу истраге којом руководи јавни тужилац, с обзиром на то да пракса ЕСЈП појам „суђење“ тумачи шире од појма „судског поступка“.⁴¹ Из наведене законске одредбе јасно произлази интенција законодавца усмерена ка превентивном деловању у виду убрзања суђења. У складу са изнетим, предвиђена је примена приговора и жалбе као превентивних правних средстава. Оно што је дефинисано као заједничко за наведена правна средства јесте њихово подношење док се поступак не оконча. Оваква врста ограничења сасвим је логична, с обзиром на то да је основни циљ њихове примене убрзање поступка, без утицаја на одлучивање о чињеничним и правним питањима која су предмет истраге или суђења. Ипак, поставља се питање зашто није истакнута дуална сврха закона, односно и компензаторна функција, имајући у виду захтев на правично задовољење који омогућава остваривање права на репарацију странци чији је приговор усвојен, а која притом није поднела тужбу, као и странци чија је жалба одбијена уз потврђивање првостепеног решења о усвајању приговора или је усвојена.

Активну легитимацију за изјављивање наведених правних средстава у кривичном поступку, сагласно чл. 2 овог Закона имају оштећени, као и приватни тужилац и оштећени као тужилац уколико су истакли имовинскоправни захтев. То значи да је у случају оштећеног, приватног тужиоца и оштећеног као тужиоца потребно испуњење додатног услова како би они били титулари права на суђење у разумном року, док у случају јавног тужиоца то свакако није могуће. Разлику прави постојање посебног интереса за убрзање поступка и добијање новчане сатисфакције, а који се огледа кроз истицање имовин-

судовима“. Вид. Б. Бановић, „Заштита права на суђење у разумном року у правном систему Србије“, *Култура полиса* 28/2015, 178.

⁴⁰ Закон о заштити права на суђење у разумном року, *Службени гласник РС*, бр. 40/2015 и 92/2023.

⁴¹ Ипак, примећује се да није прихваћена пракса ЕСЈП да се појмом „суђења“ обухвата и појам „предистражног поступка“. Вид. Б. Бановић, 179.

скопправног захтева.⁴² Треба додати и то да су странке ослобођене плаћања судске таксе, чиме и странкама слабијег имовног стања није ускраћена могућност заштите овог права.

Једна од најважнијих новина коју уноси Закон о заштити права на суђење у разумном року јесу дефинисана мерила за оцену трајања суђења у разумном року. Полазећи од Конвенције, Устава Републике Србије, као и различитих законских решења садржаних до тада у српском правном систему, уочавало се непостојање јасних и прецизних критеријума које је потребно узети у обзир приликом процене да ли се дужина трајања суђења сматра разумном у сваком конкретном случају. Данас, одлучујући о основаности правних средстава, суд ће, сходно чл. 4 Закона, примењивати, пре свега,⁴³ законска мерила за оцену трајања суђења у разумном року која се односе на „сложеност чињеничних и правних питања, целокупно трајање поступка и поступање суда, јавног тужилаштва или другог државног органа, природу и врсту предмета суђења или истраге, значај предмета суђења или истраге по странку, понашање странака током поступка, посебно поштовање процесних права и обавеза, затим поштовање редоследа решавања предмета и законских рокова за заказивање рочишта и главног претреса и израду одлука“. Уочава се да је реч о критеријумима који су наведени *exempli causa*, а који се примењују и у пракси ЕСЉП,⁴⁴ како би се предупредило подношење представки наведеном суду, односно пружила адекватна заштита права на суђење у разумном року у националном правном систему.

Аутор је, применом статистичког метода, за циљ имао да анализира потенцијално остварене ефекте Закона о заштити права на суђење у разумном року након његовог ступања на снагу, то јест након 1. јануара 2016. године, у кривичним поступцима у којима су поступали основни, виши, као и апелациони судови. Ипак, потребно је напоменути постојање одређених ограничења. Статистички подаци који се прикупљају на националном нивоу не одговарају реалном стању у нашем правосудном систему, узимајући у обзир непостојање јединственог броја кривичног предмета, односно вишеструко бројање јед-

⁴² М. Колаковић-Бојовић, (2016), 114.

⁴³ Оваквим приступом законодавац изричито прописује поједина мерила која се морају узети у обзир, али наведеном формулацијом оставља и могућност примене других мерила, сходно околностима конкретног случаја. Вид. Б. Бановић, 179.

⁴⁴ Ипак, у пракси ЕСЉП не срећу се мерила која се тичу поштовања редоследа решавања предмета и законских рокова за заказивање рочишта и главног претреса и израду одлука, те се може сматрати да су она заснована на искуствима домаће судске праксе. Вид. М. Станић, „Заштита права на суђење у разумном року у Републици Србији“, *Правни живот* 12/2017, 688.

ног истог предмета као више њих, с обзиром на то да се при сваком трансферу предмета из ниже у вишу инстанцу додељује нов број предмета, чиме се ствара фингирана слика о вишеструко већем броју предмета, те повећаном степену ажурности суда у раду.⁴⁵ И поред тога, статистички параметри указују на то да поступци у кривичној материји трају предуго, посебно узимајући у обзир велики број нерешених, нарочито старих предмета у назначеним опсезима трајања поступка, те знатан просечан број старих предмета који су у раду по поступајућем судији.⁴⁶

Посматрајући динамику кретања укупног броја кривичних предмета у раду у периоду од 2017. године до 2024. године и поступање судова опште надлежности,⁴⁷ утврђено је да нису постојале знатне промене у укупном броју кривичних предмета у раду на годишњем нивоу у посматраном периоду у вишим и апелационим судовима. Ипак, у погледу рада основних судова, промене су значајне у периоду 2017-2020. године у којем је постојао тренд смањења броја кривичних предмета у раду. Овај пад везан је за процес стабилизације кривичног правосуђа након транзиционог периода који је обележио прелазак са судске на тужилачку истрагу, а који је резултирао застојима у раду услед миграције предмета и људских ресурса. Поред тога, 2014. године се одиграо и вишемесечни штрајк адвоката који је блокирао поступање у великом броју предмета и одлагање рочишта у свим, осим притворских предмета. Након тога, посебно треба скренути пажњу да је 2020. године био смањен прилив предмета. Разлог су ограничења која су постојала због вишемесечног трајања ванредног стања у Републици Србији услед епидемије *COVID-19*.⁴⁸ С обзиром на то да је рад судова у том периоду био сведен на минимум, разумљиво је и повећање укупног броја нерешених предмета на почетку 2021. године,

⁴⁵ М. Колаковић-Бојовић, (2016), 394.

⁴⁶ За више вид. Врховни суд, *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2024. годину*, Београд 2025, 26–31.

⁴⁷ Врховни суд, *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2017. годину*, Београд 2018, 27–30; *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2018. годину*, Београд 2019, 29–33; *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2019. годину*, Београд 2020, 29–33; *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2020. годину*, Београд 2021, 29–33; *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2021. годину*, Београд 2022, 28–30; *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2022. годину*, Београд 2023, 30–32; *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2023. годину*, Београд 2024, 29–35; Врховни суд, *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2024. годину*, Београд 2025, 26–31.

⁴⁸ Функционална анализа правосуђа у Србији – 2021, https://www.mdtfjss.org.rs/sjfr_2021/sr/procena-spoljasnjeg-ucinka/2-sudovi#, 5. јун 2024.

након чега је од наредне године до краја посматраног периода забележен пад анализираних бројки.

Потребно је, такође, скренути пажњу на то да су многи фактори у међувремену могли утицати на трајање кривичних поступака у Републици Србији, те да статистика која говори у прилог краћем трајању судских поступака у кривичној материји није последица искључиво примене одредби Закона о заштити права на суђење у разумном року. Примери су бројни: унапређење правосудне инфраструктуре, прелазак на тужилачку истрагу, примена начела опортунитета кривичног гоњења, промена ЗКП у контексту примене правила скраћеног поступка за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до осам година, минимизирање улоге суда у поступку доказивања, закључење споразума о признању кривичног дела и слично.⁴⁹

Још једно од ограничења односи се на дефинисање просечне дужине кривичног поступка у Републици Србији и поређења трајања поступака у кривичној материји у другим државама. Констатовано је да да би релевантност статистичких података Европске комисије за ефикасност у правосудју Савета Европе – *CEPEJ (Commission Européen pour l'Efficacité de la Justice)* постојала тек уколико би све државе на исти начин дефинисале појам казнених деликата, уколико би увеле јединствени број кривичног предмета и пратиле његов ток од пријема до правноснажног окончања.⁵⁰ Испуњењем ових услова, поређење података о броју кривичних предмета и просечном трајању кривичних поступака имало би смисла у погледу извођења закључака о њиховом (не)благовременом окончању и квалитету одређених нормативних и организационих решења у националним правним системима по том питању.⁵¹

Поред анализе поступања судова опште надлежности, потребно је извршити и анализу улоге и значаја Уставног суда у погледу заштите права на суђење у разумном року. Ипак, треба имати у виду да се статистички подаци односе и на поступке у којима је (потенцијално) повређено право на заштиту права на суђење у разумном року из вре-

⁴⁹ Вид. С. Бејатовић, „Ефикасност кривичног поступка као међународни правни стандард и реформа кривичног процесног законодавства Србије (норма и пракса)“, *Наука, безбедност, полиција. Журнал за криминалистику и право* 2/2015, 32; В. Ђурђић, „Утицај јавног тужиоца на казнену политику у новом кривичном поступку Србије“, *Казнена политика као инструмент државне политике на криминалитет* (ур. С. Бејатовић, Д. Веселиновић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Бања Лука 2015, 79–92.

⁵⁰ М. Колаковић-Бојовић, (2016), 395.

⁵¹ *Ibid.*

мена пре ступања на снагу Закона о заштити права на суђење у разумном року, јер Уставни суд, услед преоптерећености, доста касније почиње да поступа у односу на тренутак изјављивања уставне жалбе. Стога, у периоду од 2018. године до 2022. године, утврђен је највећи број повреда права на правично суђење, при чему је потребно додати да се две трећине утврђених повреда односило на право на суђење у разумном року.⁵² Структура утврђених повреда не изненађује, с обзиром на то да је највећи број уставних жалби и изјављен због повреде права на правично суђење, али да је код изјављених жалби, повреда права на правично суђење била заступљена у 30%, док је код утврђених повреда удео повреде права на правично суђење био двоструко већи.⁵³ При том, поставља се питање зашто се велики број поступака за заштиту права на суђење у разумном року покреће, односно окончава пред Уставним судом, а не пред редовним судовима који на располагању имају правне механизме предвиђене одредбама Закона о заштити права на суђење у разумном року и других закона који се примењују у овој области, а са циљем остваривања потпуне делотворности. Уз то, потребно је вршење више анализа овог типа, имајући у виду тренутно непостојање компаративних података, те немогућност утврђивања тренда кретања и пружања решења *de lege ferenda* у конкретном случају.

4. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: ПРЕДЛОЗИ *DE LEGE FERENDA*

Заштита права на суђење у разумном року, као једног од најважнијих општеприхваћених људских права, у Републици Србији остварила је значајан напредак, имајући у виду да је постепено еволуирала од непостојања било каквог делотворног правног средства, прихватања уставне жалбе као јединог делотворног правног лека у националном правном систему до доношења посебног Закона о заштити права на суђење у разумном року, са циљем свеобухватног дефинисања предметне материје како би била у складу са стандардима ЕСЉП у истој области.

Међутим, оно што и поред наведеног забрињава је то што се на спровођење правде у кривичним поступцима у Републици Србији и даље чека веома дуго. Самим тим, да би овај проблем био решен, потребно је додатно унапредити постојећи нормативни оквир на

⁵² М. Шкулић, М. Колаковић-Бојовић, М. Матић-Бошковић, *Анализа праксе Уставног суда Србије по уставним жалбама из области казненог права*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Организација за европску безбедност и сарадњу, Београд 2023, 27.

⁵³ *Ibid.*

основу препорука ЕСЈП садржаних у пресудама по представкама због повреде права на суђење у разумном року, омогућити шире тумачење законских одредби сходно прописаној сврси правних средстава предвиђених Законом о заштити права на суђење у разумном року, те обезбедити њихову ефикаснију примену ради остваривања постављених циљева и очекиваних ефеката наведеног закона. Поред тога, потребно је пружити одговарајућу подршку носиоцима правосудних функција, организовањем свеобухватних теоријских и практичних обука у циљу додатног упознавања са садржином закона који прописују заштиту права на суђење у разумном року, као и са актуелном праксом ЕСЈП, Уставног суда и домаћих судова опште и посебне надлежности како би постојале смернице у погледу правилне примене мерила за оцену трајања суђења садржаних у чл. 4 Закона за заштиту права на суђење у разумном року. Поред тога, неопходно је и да се статистички подаци о просечном трајању кривичних поступака и индикатори ефикасности поступања сваког појединачно одређеног суда систематичније прикупљају и обрађују ради дефинисања узрока оптерећења појединих судова и прављења појединачних програма за решавање старих предмета. Такође, пожељно је и електронско објављивање наведених статистичких података како би сви грађани, без обзира да ли су у том тренутку учесници кривичног поступка или не, имали поуздане информације о просечном трајању поступка.

На основу свега наведеног, закључује се да наша држава, као потписница Конвенције, има обавезу да пропише и примени све расположиве механизме за заштиту права на суђење у разумном року, јер само на такав начин може обезбедити и заштиту права појединаца и друштва као целине. Ипак, велика одговорност приликом поступања у погледу заштите овог права је и на представницима полиције, правосудних органа, као и на свим осталим учесницима кривичног поступка, јер је реч о дугом процесу који захтева усклађено поступање свих њених актера са циљем очувања правне сигурности и владавине права у Републици Србији.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Edel, Frédéric, *The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human rights*, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2007;
2. Gropp, Walter, *Strafrecht – Allgemeiner Teil*, Springer Lehrbuch, Berlin 2005;
3. Бајовић, Вања, „Поједностављење форме поступања у кривичним стварима и суђење у разумном року“, *Суђење у разумном року и други кривичноправни инструменти адекватности државне реакције на криминалитет* (ур. С. Бејатовић, З. Стојановић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Intermex, Београд 2015;
4. Бановић, Божидар, „Заштита права на суђење у разумном року у правном систему Србије“, *Култура полиса* 28/2015;
5. Бановић, Божидар, Илић, Горан, „Улога Уставног суда у остваривању права на суђење у разумном року“, *Суђење у разумном року и други кривичноправни инструменти адекватности државне реакције на криминалитет* (ур. С. Бејатовић, З. Стојановић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Intermex, Београд 2015;
6. Бејатовић, Станко, „Ефикасност кривичног поступка као међународни правни стандард и реформа кривичног процесног законодавства Србије (норма и пракса)“, *Наука, безбедност, полиција. Журнал за криминалистику и право* 2/2015;
7. Бећировић-Алић, Маида, *Суђење у разумном року – докторска дисертација*, Департман за правне науке интернационалног Универзитета у Новом Саду, Нови Пазар 2018;
8. Врховни суд, *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2017. годину*, Београд 2018;
9. Врховни суд, *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2018. годину*, Београд 2019;
10. Врховни суд, *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2019. годину*, Београд 2020;
11. Врховни суд, *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2020. годину*, Београд 2021;
12. Врховни суд, *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2021. годину*, Београд 2022;
13. Врховни суд, *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2022. годину*, Београд 2023;
14. Врховни суд, *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2023. годину*, Београд, 2024;
15. Врховни суд, *Годишњи извештај о раду судова у Републици Србији за 2024. годину*, Београд 2025;
16. Вујић-Јевтић, Весна, „Заштита права на суђење у разумном року“, *Правни живот* 11/2015;

17. Ђукић, Мирјана, „Усклађеност националних са међународним стандардима у домену права на правично суђење са освртом на суђење у разумном року (кривичноправни аспект)“, *Људска права између идеала и изазова садашњости* (ур. М. Крвавац), Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици 2016;
18. Ђурђић, Војислав, „Утицај јавног тужиоца на казнену политику у новом кривичном поступку Србије“, *Казнена политика као инструмент државне политике на криминалитет* (ур. С. Бејатовић, Д. Веселиновић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Бања Лука 2015;
19. Колаковић-Бојовић, Милица, *Окончање кривичног поступка у разумном року – докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Београду 2016;
20. Колаковић-Бојовић, Милица, „Life imprisonment and parole in Serbia – (UN) intentionally missed opportunity“, *Journal of Criminology and Criminal Law* 1/2021;
21. Колаковић-Бојовић, Милица, „Кривични поступак у светлу права на суђење у разумном року“, *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања* (ур. Ђ. Игњатовић), IV део, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2010;
22. Марковић, Ратко, „Уставни суд у Уставу Републике Србије од 2006. године“, *Анали Правног факултета Универзитета у Београду* 2/2007;
23. Роагна, Ивана, *Право на суђење у разумном року – приручник за примену члана 6 (1) Европске конвенције о људским правима*, Савет Европе, Стразбур 2018;
24. Салма, Марија, „Суђење у разумном року – Правна средства којима се штити право на суђење у разумном року“, *Зборник Правног факултета у Новом Саду* 3/2015;
25. Станић, Милош, „Заштита права на суђење у разумном року у Републици Србији“, *Правни живот* 12/2017;
26. Станковић, Бојана, „Заштита права на суђење у разумном року у кривичним поступцима“, *Идентитетски преображај Србије* (ур. Н. Кршљанин), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2017;
27. Царић, Славољуб, „Право на суђење у разумном року у кривичним стварима: ставови Европског суда за људска права“, *Главни претрес и суђење у разумном року – регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* (ур. С. Бејатовић, И. Јовановић), Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд 2015;
28. Царић, Славољуб, *Право на суђење у разумном року*, Службени гласник, Београд 2015;
29. Шкулић, Милан, Колаковић-Бојовић М., Матић-Бошковић М., *Анализа праксе Уставног суда Србије по уставним жалбама из области казног права*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Организација за европску безбедност и сарадњу, Београд 2023;

30. Шкулић, Милан, *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009.

Правни извори

1. *Engel and Others v. Netherlands*, No. 5100/71, 5101/71, 5354/72, 5370/72, пресуда од 8. јуна 1976. године, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479>, 13. март 2024.
2. *European Charter on the statute for judges*, 1998.
3. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), *Opinion on Draft amendments to Laws on the Judiciary of Serbia*, CDL-AD (2013)05, 8-9 March 2013.
4. *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, 4 November 1950.
5. European Court of Human Rights, *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights – Right to a fair trial (criminal limb)*, Council of Europe, Strasbourg 2007.
6. *Kudla v. Poland*, No. 30210/96, пресуда од 26. октобра 2010. године, <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58920>, 21. март 2024.
7. *Opinion of the Consultative Council of European Judges on the principles and rules governing judges, professional conduct, in particular ethics, incompatible behavior and impartiality*, 2010.
8. *Recommendation CM/Rec (2010)3 of the Committee of Ministers to member states on effective remedies for excessive length of proceedings*, 24. February 2010.
9. *Recommendation CM/Rec of the Committee of Ministers to member states on independence, efficiency and responsibility of judges*, 2010.
10. *The Magna Carta of the Consultative Council of European Judges*, 2010.
11. *Vinčić and others v. Serbia*, No. 44698/06 *et al.*, пресуда од 01. децембра 2009. године, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95959>, 05. април 2024.
12. Закон о заштити права на суђење у разумном року, *Службени гласник РС*, бр. 40/2015 и 92/2023.
13. Закон о изменама и допунама Закона о уређењу судова, *Службени гласник РС*, бр. 101/2013.
14. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода са додатним протоколима, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/03, 5/05 и 7/05 – испр; *Службени гласник РС – Међународни уговори*, број 12/10.
15. Закон о судијама, *Службени гласник РС*, бр. 116/2008, 58/2009 – одлука УС, 104/2009, 101/2010, 8/2012 – одлука УС, 121/2012, 124/2012 – одлука УС, 101/2013, 111/2014 – одлука УС, 117/2014, 40/2015, 63/2015 – одлука УС, 106/2015, 63/2016 – УС, 47/2017 и 76/2021; Закон о судијама, *Службени гласник РС*, бр. 10/2023.
16. Закон о уређењу судова, *Службени гласник РС*, бр. 10/2023.
17. Закон о Уставном суду, *Службени гласник РС*, бр. 109/2007, 99/2011, 18/2013 – одлука УС, 103/2015, 40/2015 – др. закон, 10/2023 и 92/2023.

18. Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.
19. Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006, 16/2022.
20. Функционална анализа правосуђа у Србији – 2021, доступно на: https://www.mdtfss.org.rs/sjfr_2021/sr/procena-spoljasnjeg-ucinka/2-sudovi#, 5. јун 2024.

Research Assistant Maša Marković, LL.M.

Institute of Criminological and Sociological Research in Belgrade

PROTECTION OF THE RIGHT TO A TRIAL WITHIN A REASONABLE TIME IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

The right to a trial within a reasonable time is a fundamental aspect of the right to a fair trial and a key indicator of the rule of law's effectiveness. Ensuring this right requires continuous review and the development of effective legal remedies, regardless of advancements in the legal system. In this paper, the author first analyzes the legal framework, focusing on the conventional, constitutional, and statutory guarantees of the right to a trial within a reasonable time in criminal proceedings in the Republic of Serbia. Following an overview of the various legal regimes for the protection of this right within the national legal system, special attention is given to the interpretation and analysis of the Law on the Protection of the Right to a Trial within a Reasonable Time, a special law intended to comprehensively regulate this issue. Therefore, after nearly two decades of efforts to ensure conditions for a trial within a reasonable time, the aim of this study is to determine whether the Republic of Serbia, through the enactment and application of various normative solutions, in line with the guidelines and practices of the European Court of Human Rights, currently provides a more adequate response regarding the protection of the right to a trial within a reasonable time.

Key words: *Length of criminal proceedings; Right to a trial within a reasonable time; The European Court of Human Rights; Law on Protection of the Right to Trial Within a Reasonable Time; Effective legal remedies.*